

Izvorni znanstveni članak
UDK 06.013:28 (091) (497.13 DUB) »15«
Članak je primljen 16. XI. 1989.

Josip Lučić

Zavod za povijesne znanosti
Filozofskog fakulteta, Zagreb

MATRIKULA (STATUT) BRATOVŠTINE U PODIMOČU U DUBROVAČKOM PRIMORJU

Kada je Jugoslavenska akademija god. 1899. objavila raspravu i matrikule (statute) dubrovačkih bratovština i obrtnih korporacija (cehova) Koste Vojnovića¹, znanstvenici koji istražuju povijesno-pravne i društvene procese, upoznali su se s jednom osebujnom pojavom u dubrovačkoj prošlosti. Sâm je autor bio iznenađen sadržajem i radom tih institucija pa je iskreno priznao: »Vrijedno je bilo također proučavati, da li su postale i razvile se u maloj republici bratovštine i obrtne korporacije pod utjecajem istih čimbenika, kako u zapadnoj i središnjoj Evropi, te zapremile položaj sličan onome; što su ga bile zauzele u Italiji, u Francuskoj i u Njemačkoj, ne govoreći o Englezkoj, koja je i na tom polju svojim putem pošla. Napokon nas je tjerao i neki interes sadašnjosti, vigjeti naime, kako je znao Dubrovnik obraniti radnika proti bijedi nastaloj iz bolesti i iz drugih nevolja, te riješiti kod sebe doma znatnu stranu sad gorućega socijalnoga pitanja.«² Objavio je i protumačio statute 24 bratovštine u prvom dijelu svoje knjige i 8 statuta obrtničkih korporacija (cehova) u drugom.

Kasniji istraživači pronalazili su još mnoge matrikule i objelodanjivali ih.

Dobar pregled brojnosti i vrsta bratovština dao je V. Foretić.³ Ukazao je na organizaciju bratovština (fraternitates), koja se inače na hrvatskom jeziku i danas nazivaju još i bratstva. Najviše ih je bilo u samom gradu, po selima i otocima u manjoj mjeri. Općenito su se dijelile na vjerske, sa svrhom da se njeguje religioznost, moralnost i uzajamno pomaganje, i na profesionalne koje su štitile staleške interese članova i međusobno se pomagale.

Veća pažnja skretala se na proučavanje obrtničkih i trgovačkih bratovština s obzirom na ulogu tih staleža u srednjovjekovnim gradovima. Tako je D. Roller konstatirao: »Zanatske organizacije razvijale su se tako, da bi se različite zanatlije, koji su obično stanovali u istim ulicama, udružili u zajedničke bratovštine za čuvanje zajedničkih interesa, za zajedničko obavljanje

¹ K. Vojnović, Bratovština i obrtne korporacije u Republici Dubrovačkoj od XIII. do konca XVIII. vijeka. *MH-JSM* VII, 1, 2, Zagreb 1899.

² *Ibid* 1.

³ V. Foretić, Dubrovačke bratovštine. *Časopis za hrvatsku povijest* I, sv. 1—2, Zagreb 1943, 16—33 s literaturom.

pobožnosti, uzajamnu pomoć u nevolji, smrti, bolesti i nemoći. Prve dubrovačke svjetovne bratovštine drvodjelaca, kovača, zlatara, postolara imale su u početku sasvim opći značaj, ograničile su se na propise o službi božjoj, pomoći bratimima i slično. Elementi cehovskog karaktera javljaju se tek kasnije, u XV. stoljeću kada bratovštine postaju posrednik između Republike i pojedinog zanatlije. Trgovačka aristokracija uspjela je prikazati svoje klasne interese kao interese cijeloga grada, i u ime unapređenja grada podčinila je sve cehovske organizacije. Osnivanje bratovštine kao i sve njene zaključke trebalo je da odobri Malo Vijeće. Članovi bratovštine su morali da štite grad, drže stražu, obavljaju niz poslova zaštite zakonitog poretka, u koje nemaju pravo da vrše bilo kakve upravne funkcije.

Nikada u Dubrovniku bratovštine nisu došle do ma kakve uprave, kao što je to bilo u klasičnoj cehovskoj državi u Firenci.⁴

Bratovštine na otocima i selima o kojima je najviše raspravljao A. Marinović, bile su prije svega pobožna udruženja. Pored toga opredjeljenja, obavljale su i određenu savjetodavnu ulogu, zastupale su zajedništvo (universitas) pojedinog područja Dubrovačke Republike, obavljale redarstvenu ulogu, brinule se o kakvoći namirnica, predstavljale u stanovitoj mjeri mjesnu vlast, posebice bratovština Gospe od Šunja na Lopudu.⁵

Što je neki obrt ili neko mjesto bilo važnije i značajnije za dubrovačko gospodarstvo ili upravu, bratovštine te struke i toga mjesta bile su jače, bolje organiziranije i pod budnijim državnim nadzorom. Poznati su statuti bratovština iz suknarstva (češljača, grebenara, tkača, bojadisara, podstrigača, krojača i sl.), zatim zlatara, kožuhara, kovača, crevljara itd. jer su ti obrti i proizvodnja služili gospodarskom napretku države. Stoga su i toliko važne bratovštine trgovaca, posebice Antunina i Lazarina. Potanko i opširno u tim su matrikulama napisana i protumačena prava, dužnosti i obveze njihovih članova. Na isti način postupalo se i u bratovštinama izvan grada. Najpoznatiji su statuti bratovština na Lopudu, Šipanu, Stonu, Dubrovačkoj Rijeci, Župi itd.

Dosadašnjem poznatom broju postojanja izvangradskih bratovština dodajmo jednu novu, nepoznatu matrikulu bratovštine u Podimoću u Dubrovačkom primorju. Na tom području bile su, dosad, poznate bratovštine u Trstenom, Topoli, Brsečinama, Dolu i Osojniku.

Među zaključcima Maloga vijeća 6. siječnja 1592. odobrava se matrikula bratovštine u Podimoću, koja je osnovana još 1578. god.⁶ Podimoč se nalazi u onom dijelu koji se naziva Slansko primorje unutar Dubrovačkog primorja a obuhvaća još sela Trnovu, Mravince, Podgoru, Čepikuće, Koteze, Lisac,

⁴ D. Roller, *Dubrovački zanati u XV. i XVI. stoljeću. JAZU. Grada za gospodarsku povijest Hrvatske*, knj. 2. Zagreb 1951, str. 1. Tu je obradio složenost obrtničkih organizacija, unutrašnje ustrojstvo i odnos prema vlasti.

⁵ A. Marinović, *Lopudska universitas*. (Pravni položaj otoka Lopuda u Dubrovačkoj Republici.) *Anali Historijskog instituta JAZU III*, Dubrovnik 1954, 199—219; — isti, *Prilog poznavanju dubrovačkih bratovština. Anali Historijskog instituta JAZU I*, Dubrovnik 1952, 233—245; — isti, *Iz prošlosti polutoka Pelješca. Bratovština Sv. Julijana i Martina u Žuljani iz XVI stoljeća. Beretićev zbornik. Dubrovnik 1960*, 149—181.

⁶ Historijski arhiv Dubrovnik. *Consilium minus 61*, 191—195.

Točionik i Trnovicu. Jedino mjesto u tom kraju, koliko je dosad poznato, jest Podimoč za koje je poznata matrikula njegova bratstva.⁷

U njenim poglavljima koji se zovu kapituli (*capituli*), a potvrdilo ih je Malo vijeće, nalaze se slijedeće obaveze i dužnosti:

Svaki član bratovštine, bratim, dužan je — ukoliko nije s razlogom spriječen — prisustvovati misi u zapovijedane crkvene blagdane. U protivnom će platiti svaki put kaznu jedan groš u korist bratovštine.

Bratimi su dužni pratiti pokojnika, člana bratovštine, do groba. Inače će platiti dva groša kazne bratovštini.

Ako je neki bratim lihvar ili priležnik, najprije će ga se upozoriti da se toga okani. Ako to ne uspije, predat će ga se crkvenom poglavaru da ga primjerno kazni.

Svakog tko u zapovijedane blagdane bude radio bez kapelanovog dopuštenja, dovest će se kapelanu da ga ukori.

Bratovština će dovesti pokopati svog člana koji umre na području od Imotice do Osojnika.

Ona će jednako tome pomagati bolesne i siromašne članove prema svojim mogućnostima.

Gestaldi i ostala braća će se svake godine brinuti da se svi mještani ispovijede i pričeste po običaju u vremenu koje je odredila crkva. Ukoliko netko to ne učini, protiv njega će se postupiti prema crkvenim zakonima i predati ga u ruke crkvenom poglavaru.

Svatko tko vrijeđa ili govori pogrde protiv gestalda ili službenika bratovštine, neka plati kaznu 2 groša u korist bratovštine.

Bratovština će platiti služenje mise svakog mjeseca za mrtve i svake godine na Dan mrtvih za duše pokojnika.

Ako bi na području bratovštine umrla neka strana siromašna osoba, pokopat će ga se besplatno sa crkvenim počastima.

Svake godine se mora održati zbor, skupština (*kapitul*) bratovštine na dan sv. Mihajla (30. rujna), u nazočnosti barem većine članova. Izabrat će se novi gestald i dva službenika. Stari službenici upoznat će nove sa računima, prihodima i ostalim stvarima i predat im matrikulu bratovštine.

Tko bude pravio neprilike i sablazni u bratovštini, izbacit će ga se iz nje i uskratiti pomoć pri pogrebu.

Ako neki mještanin ne želi ući u bratovštinu kad se primaju novi članovi nego čeka da prođe godina, neka plati 12 groša, inače ga se neće učlaniti.

Bratovština neka uvijek drži 4 velike svijeće (torčune) i barem toliko svijeća koliko ima kuća na njenom području u Podimoču. Svi će držati upaljene svijeće za vrijeme mise. I velike svijeće (torčuni) se moraju pripremiti i užeci na evanđelju i Podizanju kad su svečani blagdani.

⁷ Postojala je bratovština i u Čepikućama, ali se nije sačuvala matrikula. Naime, 6. XII. 1592. Malo vijeće odobrava matrikulu bratovštine u Čepikućama ovim riječima: »Captum fuit de confirmando matriculam fraternitatis Cepicuchie lectam in presenti consilio, eo quia concernit honorem Dei, cultum divinum et rectam gubernationem dictae fraternitatis«. Consilium minus 62, 60'. Pisar nije ovdje u cijelosti zabilježio matrikulu, što je bio dužan, nego je samo napisao da je odobrena. Možda će se posrećiti da se naknadno pronađe.

Gestald i službenici bratovštine mogu svakog tko radi protivno statutu bratovštine kazniti i zatražiti primjenu državne vlasti kod kneza u Slanom, prema odredbama ove matrikule.

Gestald i službenici bratovštine mogu, ako se ukaže potreba, sazvati kapitul. Tko ne dođe, neka plati dva groša ili pola libre voska.

U vrijeme berbe svaka kuća dužna je dati bratovštini šest groša ili protuvrijednost ili vino, kako im bude zgodnije. Ta će se milostinja (lemozina) koristiti za potrebe crkve i siromahe.

Svake godine će na kapitolu bratovštine gestald i službenici predati novac bratovštine. Ako ga ne predadu, sve će nadoknaditi iz svoga džepa.

Matrikula obuhvaća 17 poglavlja. Po obimnosti malo je opširnija od matrikula bratovština u Topoli, Brsečinama i Osojniku, a nešto sažetija od onih u Trstenom i Dolu.⁸

U obredbama bratovštine u Podimoču ukratko se može reći da se bratimi obvezuju: slušati misu i aktivno sudjelovati pri obredu; pomagati bolesne i siromašne; prisustvovati ispraćaju pokojnika na sprovodu; pošteno raditi, tj. ne zarađivati lihvom; živjeti uredan, kanonski bračni život a ne u priležništvu; voditi uredno blagajnu bratovštine itd.

Prava uprave bratovštine su prilično široka. Npr. gestald i službenici predavali su one koji su bili lihvari ili priležnici crkvenom sudu; jednako tome i one koji su fizički radili na crkvene blagdane ili se ne ispovjedaju i pričešćuju. Povrh toga privodili su civilnoj vlasti, knezu u Slanom, one koji se ne pridržavaju odredaba matrikule da ih kazni. Sve to upućuje da su imali stanovita redarstvena prava, da su bili neka vrsta mjesne vlasti s određenim zadaćama, dužnostima i obvezama. Posebice to dolazi do izražaja kad se traži državna, civilna vlast da uređuje prilikom nekih prekršaja kapitula matrikule. Slično se zahtijeva i u statutu bratovštine u Trstenom i Brsečinama.⁹ Očito je da je državna vlast prenosila na bratovštine stanovite dužnosti radi boljeg, neposrednijeg nadzora nad moralom i sigurnosti toga područja. Istodobno je sebe rasterećivala te brige.

Matrikula bratovštine u Podimoču izrazito je vjersko-moralno-karitativnog značaja. Ne odskače u nekim pojedinostima i posebnostima od sličnih unutar područja Dubrovačke Republike. Jedino se mora upozoriti na zabranu lihve i priležništva, što nije uobičajeno da se upisuje u matrikule. U tome leži stanovita osebujnost ove matrikule. Njenim objavljivanjem upotpunjuje se korpus statuta dubrovačkih bratovština koje je najvećim dijelom objavila JAZU.

⁸ Usp. njihove sadržaje kod Vojnović n. dj. 95, 105, 125, 167 i još V(ladimir T(aljeran), Podaci za povijest dubrovačke biskupije. Bratovština Sv. Jurja na Osojniku (iz XVI. vijeka). *List dubrovačke biskupije*. God. V, br. 5. Dubrovnik 1905, 41–42.

⁹ Vojnović, n. dj. 100, 126.

Originalni tekst bratovštine u Podimoču u Dubrovačkom primorju.

Die VI januarii 1592.

Captum fuit de approbando et confirmando matriculam fraternitatis Podimoc lectam in presenti consilio, propterea que concernit honorem Dei et beneficium ac honestatem dictae fraternitatis cuius matriculae tenor sequitur.

In nomine sanctae et individuae Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen.

Anno a Natiuitate Salutis 1578, die mensis aprilis Ragusii, ad sonum campane more solito congregato, captum fuit de laudando et approbando ac confirmando matriculam fraternitatis factam et formatam homines de Podimoc, eoque uidetur facta et firmata ad honorem Dei et est fundata in caritate, et nihil in se continet, quod in se non sit honestum, sanctum, pium et laudabile.

Capitula dictae matriculae.

Al nome del nostro Signore Iesu Christo.

Noi contadini et fratelli de Podimoc capitulamente congregati in fratiglia et, come boni fratelli, unitamente facciamo et fermano li capituli della matricula nostra et della fratiglia nostra nel tempo del magnifico et eccellente Rettore della cittade di Ragusi ser Marino Stephano di Gradi, laudati, approbati et confirmati per 10 Consiglio minore della detta cittade millesimo soprascritto.

Primo ordinamo et uolemo, che tutti li fratelli della fratiglia nostra siano tenuti ogni festa comandata uenire et stare alla messa, non havendo licito impedimento alcuno di essi, et non uenendo debbia pagare per ogni uolta cadauno che contrafacesse alla fratiglia grosso uno.

Item uolemo et ordinamo che cadauno della nostra fratiglia sia tenuto uenire accompagnare lo morto della detta fratiglia nostra. Et non uenendo alcuno, quello tale pagar debba alla detta fratiglia nostra grossi due.

Item uolemo se per caso fosse infra di noi qualche uno, che Dio ci guardi, publico usuraro ouero concubinino, uolemo che tale sia admonito tre uolte, et quando tale persona, accesa dal spirito diabolico, sprezzasse la corettione fraterna, debba esser cacciato dalla nostra fraternita e data nelle mani del nostro prelado ecclesiastico acciò l'habbi da castigare secondo gli parera oportuno.

Item quando et qualunque uolta si trouasse qualch'uno di noi lauorare la festa comandata, uolemo che tale persona, quale haueua trangresso li canoni ecclesiastici, sottogiaccia alla corettione del nostro capellano, et in auanti nessuno possa in tali giorni festiui lauorare senza espressa licenza del nostro capellano.

Item uolemo et ordinamo che la fratiglia nostra sia tenuta mandare à sepelire et portare alla sepultura lo morto della nostra fratiglia da Imotiza in sino ad Ossaonich ò per mare ò per terra.

Item uolemo che la nostra fratiglia sia tenuta di prouedere alli infermi et alli pueri della nostra fratiglia li quali per se stessi non si potessero aiutare, secondo la possibilità della detta fratiglia nostra.

Item uolemo che li Gestaldi et altri fratelli, che saranno annuatim della fratiglia nostra, che siano tenuti di cercare per la uilla nostra se tutti si confessano et comunicano alli tempi debiti et consueti. Et se per caso trouassino qualch'uno non confessarsi et comunicarsi secondo li ordini ecclesiastici, che lo nostro capellano contra tale debba procedere secondo li decreti ecclesiastici, et quando perseuerasse nella sua peruersa opinione, si debba dare nelle mani del nostro prelado ecclesiastico, acioche l'habbia da castigare.

Item uolemo se qualch'uno della nostra fratiglia ingiuriasse ouero dicesse qualche uilania al ghestaldo ouero ad alcuno degli offitiali nostri, quello tale, per rispetto di loro offitio, debba pagare ogni uolta alla nostra fratiglia grossi due.

Item uolemo che la nostra fratiglia debba far celebrare una messa delli morti ogni mese et un altra messa al giorno della comemoratione delli morti ogni anno per le anime delli fratelli nostri defunti.

Item occorendo infra noi, che moresse qualche persona forestiere pouera, et non fosse stata in fratiglia nostra, uolemo che la nostra fratiglia la faccia sepelire et li faccia caritate senza pagamento alcuno dando essa fratiglia all'eseguaia sua con debito modo la cera et altre cose necessarie.

Item uolemo et ordenamo che li capitulo nostro si debba unire et congregare ogni anno al giorno di santo Michele, il quale capitulo s'intenda esser à pieno quando in esso saranno almanco la maggior parte delli fratelli et in detto capitulo si debbano creare li offitiali noui con lo ghestaldo et cambiare li uecchi ghestaldi et offitiali, li quali uecchi cambiati che saranno, debbano render la ragione alli noui delle cose administrate in tutto lo tempo del loro offitio di tutto l'anno, consegnando alli detti ghestaldo et offitiali noui la presente matricula con tutto quello si trouara in essere in le mani loro di ragione dell' entrata della nostra fratiglia, et detti offitiali con ghestaldo siano sempre in tutto tre che durano tutto l'anno, cioè ghestaldo uno et offitiali dua.

Item se per caso infra noi si trouasse qualch' uno, che fosse peruerso et facesse scandalo in fratiglia nostra, uolemo che quello tale sia cacciato dalla nostra fratiglia, et che in morte sua non gli sia fatta caritate.

Item uolemo se qualch'uno della nostra uilla non uora intrare nella nostra fratiglia nel principio che passando uno anno e uolendo intrare in detta fratiglia, che debba dare et pagare grossi dodici, altrimenti che non sia acetato.

Item uolemo che la nostra fratiglia habbia sempre quattro torci, et di candeled almeno tante quante sono le case della nostra fratiglia de Podimoc, et che alle mane cadauno di noi, tenga la candella accesa per tutta la messa, et li torci si debbano impizzare et accendere allo euangelio et alla leuatione del Corpo del nostro Signore nelle feste maggiori.

Item uolemo che ghestaldo et offitiali nostri trouando qualch'uno facesse contra questo che hauemo ordinato nella presente matricula nostra, lo possano castigare e domandare il braccio dal signor conte di Slano secondo si contiene nelli presenti capituli.

Item quando sara di bisogno per la fratiglia nostra uolemo che lo ghestaldo et offitiali regendosi per maggior parte, possano congregare lo capitulo, et chi non uenisse, pagare debba grossi due ouero meza libra di cera.

Item uolemo et ordinamo che ogni casa ogni anno al tempo della ricolta debba dare alla fratiglia nostra per aumento di detta fraternita grossi sei o la ualuta di tanto fornito ò vino secondo che ueniva comodo à cadauno delli fratelli, la qual elemosina si debba aplicare al beneficio della chiesa et delli poueri di Christo.

Item uolemo et ordinamo essendo tutti congregati del capitulo che lo ghestaldo et offitiali ogni anno scodano li denari della fratiglia nostra, et quando non li scoderanno, che loro debano pagare tutto della borsa sua.

Josip Lučić

CHARTER (STATUTES) OF THE PODIMOČ BROTHERHOOD IN THE
DUBROVNIK COASTAL REGION

Summary

The author publishes an unknown statutes of the Podimoč brotherhood in the Dubrovnik Coastal Region. It consist of 17 regulations called capituli.

The members of the brotherhood, mostly the inhabitants of the place itself, oblige themselves to lead a moral, religious and charitable life. That meant regular presence at the religious services, helping poor members of the community, whereas usury and adultery were forbidden. Canon as well as civil measures would be taken against the violators. Thus the brotherhood performed a kind of police service replacing or contributing to the performance of the civil service.